

Hilletje Wilschut, als inwonende “hulp in de huishouding”.

Bij haar veertigjarig jubileum in 1936 ontving zij een oorkonde van de “Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen”.

geworden, welk ambt hij tot aan het bereiken van de leeftijd van 91 (!) jaar bekleedde.

Hij was getrouwd met Cornelia van Duijl. Het echtpaar kreeg vijftien kinderen, van wie er acht de volwassenheid bereikten. Een van de zonen, de op 4 januari 1830 geboren Gerrit Sarah Antonie, richtte in 1855 het nog altijd bestaande weekblad “De Vijfheerenlanden” op.

Twee dochters, Johanna Sabina en Goverdina Maria, werden eigenaar van het pand aan de Langendijk. Na langdurige onderhandelingen verkochten de gezusters het huidige Rijksmonument in 1895 aan Johan Hendrik Baggerman, de grootvader van Ary Baggerman, die directeur was van de Post- en Telegraafdienst in Vianen. Het pand is nu dus al meer dan 115 jaar in eigendom van de familie Baggerman. Het zou een tekortkoming zijn, wanneer in dit artikel

☞ Een van de zonen, de op 4 januari 1830 geboren Gerrit Sarah Antonie, richtte in 1855 het nog altijd bestaande weekblad “De Vijfheerenlanden” op.

geen aandacht werd besteed aan een bijzondere bewoonster van het Rijksmonument aan de Langendijk. Het gaat om de in de Viaanse Molenstraat geboren Hilletje Wilschut, die als inwonende “hulp in de huishouding” van 1896 tot 1957 – dus niet minder dan 61 jaar – drie generaties van de familie Baggerman terzijde heeft gestaan. Bij haar veertigjarig jubileum in 1936 ontving zij een oorkonde van de “Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen”.

De inhoud van dit artikel is mede gebaseerd op de in 1990 onder redactie van Jo de Meyere verschenen publicatie “Ary Baggerman. Een wandeling in en rond Vianen”.

Het wapen van het geslacht Baggerman, zoals dat is afgebeeld in het standaardwerk “Het Nederlands Patriciaat”. Uit het laatste gedeelte van het onderschrift blijkt dat het geslacht van origine uit Werkendam komt.

Een kostbaar legaat

Hans van den Heuvel

Rapenburg 36 Leiden.

1676 is naar alle waarschijnlijkheid het jaar, waarin Petronella Dunois in Amsterdam opdracht gaf voor het maken van een bijzonder poppenhuis.

Na het schrijven van drie artikelen over de geschiedenis van het geslacht Van Tienhoven dacht ik dit hoofdstuk te kunnen afsluiten. Maar zoals zo vaak in het leven liep het anders. En andermaal gaf Herman Beckmann, de hoofdredacteur van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, er de aanzet toe om een nieuwe weg in te slaan. Aan het eind daarvan betreden we ditmaal de wondere wereld van de poppenhuizen in het algemeen en van een poppenhuis dat ooit in het bezit was van de familie Van Tienhoven in het bijzonder.

De geschiedenis van een poppenhuis

W e pakken de draad op in 1676 – naar alle waarschijnlijkheid het jaar, waarin Petronella Dunois in Amsterdam opdracht gaf voor het maken van een bijzonder poppenhuis. Zij was in 1650 geboren in Den Haag, waar haar vader Pierre Dunois de belangrijke functie van controleur-penningmeester had vervuld aan het hof van prins Willem II (1626-1650), de enige zoon van stadhouder Frederik Hendrik en Amalia van Solms. Haar moeder was Catharina Splinter. Pierre Dunois overleed vier maanden vóór de geboorte van Petronella; zijn echtgenote stierf tussen 1655 en 1660. Met haar oudere zuster Maria (1649-1687) groeide Petronella op in Den Haag en in Leiden, waar verscheidene familieleden aan het Rapenburg woonden. De oudste van de twee gezusters trad in 1670 te Amsterdam in het huwelijk met de predikant Petrus van der Hagen. Het echtpaar woonde eerst op het Singel en later aan de Keizersgracht. Petronella trok in 1670 al bij haar zuster en zwager in en ging in november 1677 vanuit het pand aan de Keizersgracht in ondertrouw met haar verre neef Pieter van Groenendijck, die net als de zusters door een reeks erfenissen zeer gefortuneerd was. Hij behoorde tot het patriciaat van de stad Leiden, waar hij eerst tweede en later eerste secretaris was van de veertigraad (= de vroedschap, het stadsbestuur). Voorafgaand aan het huwelijk werd een lijst opgesteld van Petronella's huwelijksinbreng, die – naast obligaties en rentebrieven – een imposante hoeveelheid linnengoed vermeldt: ongeveer 24 dozijn servetten, twaalf daarbij passende tafellakens en zestien paar slaaplakens met peluwlakens. Op de lijst staat tevens een “poppekas met zijn toebehooren”. Op basis van de vermelding van het jaartal 1676 op spelden, die in een kussen in de kraamkamer van de poppenkast zijn gestoken, en de lijst van de huwelijksinbreng mag op goede gronden worden aangenomen dat het werkstuk in Amsterdam is vervaardigd en de inhoud daar goeddeels bijeen is gebracht. Petronella oefende haar liefhebberij overigens niet in eenzaamheid uit. Haar zuster liet in de jaren zeventig van de zeventiende eeuw namelijk ook een poppenhuis maken, dat ze in 1686 naliet aan haar nicht Dina de Bye. Dit huis is niet bewaard gebleven. Hetzelfde geldt voor het poppenhuis van Margaretha de Ruyter, de jongste dochter van Neerlands beroemdste zeeheld Michiel Adriaensz. de Ruyter (1607-1676), waarvan gewag wordt gemaakt in een document uit

1688. Veelal wordt aangenomen dat Maria Dunois en Margaretha de Ruyter elkaar hebben gekend, omdat de eerder genoemde Petrus van der Hagen en Bernardus Somer, de echtgenoot van Margaretha, in dezelfde periode als predikant in Amsterdam stonden. Voorts is zeker dat er hechte banden bestonden tussen de gezusters Dunois en Petronella de la Court – een verre tante, die met haar drie dochters op het Singel in Amsterdam woonde en zich in de jaren zeventig van de zeventiende eeuw eveneens bezig hield met de inrichting van een poppenhuis.

Het is niet bekend waar Petronella Dunois en haar man gedurende de eerste jaren van hun huwelijk in Leiden hebben gewoond. Wel staat vast dat zij van haar zuster, wier man al in 1671 was overleden, in 1687 het pand Rapenburg 36 heeft geërfd. Het poppenhuis heeft daar gestaan tot 1731 – het jaar, waarin Pieter van Groenendijck, wiens vrouw hem al in 1695 was ontvallen, overleed.

Het huwelijk van het echtpaar Van Groenendijck-Dunois bleef kinderloos, zodat het kon gebeuren dat hun nicht Sara Poelaert (1666-1740) het poppenhuis erfde. Zij was de echtgenote van de puissant rijke Leidenaar Pieter de la Court van der Voort (1661-1739). Dit kunstminnende echtpaar woonde in het riante pand Rapenburg 65, dat met veel gevoel voor grandeur was ingericht.

Het poppenhuis stond in een van de drie kamers aan de tuinzijde op de eerste verdieping, waar ook een grote collectie schilderijen was ondergebracht. In de naar verhouding kleine achterste kamer, waar 29 schilderijen hingen, stond naast een perspectiefkastje met prentjes volgens een na de dood van Pieter de la Court van der Voort in 1739 opgemaakte inventarisatie “Een Nooteboom Cabinet met twee Spiegel Ruyten van binnen Verbeeldende een ouwerwetse Poppe Huyshouding met wasse poppetjes, eenige kleyne Stukjes Silver tot den Huysraad, zijnde alle het zelve verdeeld in Seven Vertrekjens en een Turfsoldertje”. Op de bovenzijde van het kabinet waren zes stuks porselein geplaatst en op de voet stond ook nog een porseleinen kan.

Het poppenhuis vererfde na de het overlijden van Sara Poelaert aldoor in vrouwelijke lijn: het viel eerst toe aan haar dochter Adriana de la Court, die “de poppekas met al wat daar in en op staat” in haar testament van 5 juni 1748 op haar beurt naliet aan haar nicht Sara de la Court, die in Amsterdam woonde: eerst als dochter van Pieter de la Court (1698-1772) en later als echtgenote van Jan van de Poll, beiden lid van de Amsterdamse vroedschap. Dit had tot gevolg

Nicolaes Maes, Pieter van Groenendijck, echtgenoot van Petronella Dunois, ca. 1680. Olieverf op doek, 69,2 x 57,8 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

dat het poppenhuis na ruim zeventig jaar in Leiden te hebben gestaan, terugkwam in de hoofdstad.

De volgende eigenaresse was Catharina Suzanna van de Poll, de tweede dochter van de echtelieden Van de Poll-de la Court. Zij vermaakte het poppenhuis in 1828 aan haar toen vijfjarige kleindochter Johanna Suzanna Catharina Elias, waarbij werd bepaald dat “het als haar eigendom zal worden bewaard door hare moeder Vrouwe Sara Maria Elias-van de Poll tot hare meerderjarigheid of eerder huwelijk”. In 1876 kwam het poppenhuis in het bezit van Anna Sara Maria Hacke, een dochter van Janna Suzanna Catharina Elias en Jan Conrad Hacke.

Het zal de opmerkelijke lezer niet zijn ontgaan dat we inmiddels op bekend terrein zijn geraakt. Anna Sara Maria Hacke, die leefde van 1846 tot 1921, was immers de echtgenote van mr. dr. Gijsbert van Tienhoven (1841-1914), aan wiens levensloop en carrière uitgebreid aandacht is besteed in de editie 2010-3 van dit blad. Het poppenhuis kreeg een prominente plaats in het winterverblijf van het echtpaar, het monumentale pand “Saxenburg” aan de Keizersgracht 224 te Amsterdam.

Uit bewaard gebleven documenten kan worden opgemaakt dat de Van Tienhovens het poppenhuis niet als een stuk speelgoed, maar als een kostbaar en in historisch opzicht waardevol kunstvoorwerp zagen. Dit laat onverlet dat zij hun privébezit in 1876 uitleenden aan het Oudemannenhuis ter gelegenheid van de “Historische tentoonstelling van Amsterdam”. Het huis kreeg als “Kast voorstellende een deftig Amsterdams huis uit de tweede helft der zeventiende eeuw” een ereplaats in de achttiende-eeuwse kamer. Een kamer verder stond het poppenhuis van Sara Rothé, dat toen in het bezit was van de familie Blaauw en nu in het Frans Halsmuseum te Haarlem is opgesteld.

Bij haar overlijden in 1921 liet mevrouw Anna van Tienhoven-Hacke een beschikking na, waarin werd bepaald dat het poppenhuis aan het Rijk diende te komen, “ter plaatsing in het Rijksmuseum te Amsterdam of in het Frans Halsmuseum te Haarlem” – twee steden, waar zij met haar man had gewoond. Het poppenhuis zou evenwel nog tot november 1934 bij haar zoon Conrad Jan van Tienhoven in Aerdenhout blijven staan voor en aler het naar het Rijksmuseum werd overgebracht.

Conrad Jan van Tienhoven

Op dit punt aangekomen, wil ik enkele alinea's wijden aan de laatste “particulier persoon”, in wiens huis het poppenhuis heeft gestaan, een gedeeltelijke overlap met mijn eerste artikel over het geslacht Van Tienhoven voor lief nemend.

De in 1874 te Amsterdam geboren Conrad Jan van Tienhoven was het vierde kind en tevens de vierde zoon van Gijsbert van Tienhoven en Anna Sara Maria Hacke. Hij behoorde tot de vijftiende generatie van het geslacht. Zijn broers en zusters waren:

1. Gijsbert (1867 te 's-Gravenhage – 1900 te Amsterdam);

2. Jan Conrad (1869 te 's-Gravenhage – 1920 te Utrecht);
3. Gerrit Pieter (1871 te Amsterdam – 1907 te Bloemendaal);
4. Pieter Gerbrand (1875 te Amsterdam – 1953 te Amsterdam);
5. Janna Sara Maria (1878 te Amsterdam – 1958 te Hilversum);
6. Klasina Christina Daniela (1879 te 's-Gravenhage – 1904 te 's-Gravenhage);
7. David Willem Hacke (1880 te Amsterdam – 1915 te Zandvoort), en
8. Agnes Emma Maria (1887 te Amsterdam – 1910 te Haarlem).

Conrad Jan van Tienhoven was dijkgraaf en hoogheemraad van Amstelland. Hij trad in 1899 te Amsterdam in het huwelijk met de daar in 1876 geboren Frederika Catharina Julia Nienhuys, dochter van Jacobus Nienhuys en Eva Diderika Luyten. Het echtpaar had een zoon, Gijsbert, die in 1902 in Heemstede ter wereld kwam.

Gijsbert van Tienhoven was firmant van het bankiershuis Patijn, van Notten & Co. in Amsterdam en gewezen reserve-majoor van het Korps Rijdende Artillerie (KRA). Hij trad tweemaal in het huwelijk, en wel in 1933 te Rotterdam met de daar in 1908 geboren Elsa Rypperda Wierdsma, dochter van Johan Rypperda Wierdsma en Clara Louise Grelle, en in 1948 te Bloemendaal met Antoinetta Frederica Ferdinanda de Booij, die in 1912 in Den Helder ter wereld kwam als dochter van Willem Theodoor de Booij en jkvr. Catharina Elisabeth de Geer.

Het eerste huwelijk werd in 1948 in Haarlem ontbonden. Elsa Rypperda Wierdsma hertrouwde nog in hetzelfde jaar in Londen met Dirk Roelf Mansholt. In later jaren woonde ze in Santpoort.

Uit het eerste huwelijk werden drie kinderen geboren :

1. Conrad Jan (1934 te Bloemendaal). Hij was werkzaam bij het bankiershuis Pierson, Heldring & Pierson te Amsterdam
2. Janna Sara Maria (1936 te Aerdenhout). Zij trad in 1957 in Dreux (Departement Eure et Loir, Frankrijk) in het huwelijk met Leon Prescott, sergeant United States Airforce, geboren in 1936 in Somter (South Carolina, Verenigde Staten) als zoon van Taylor Prescott en Gertrud Barnes.
3. Clara Frederica, tweelingzuster van Janna Sara Maria. Zij was op de luchthaven Schiphol bij de luchtvaartmaatschappij S.A.S. werkzaam.

Uit het tweede huwelijk werden twee dochters geboren, van wie er één jong overleed. De andere dochter, die in 1950 te Bloemendaal ter wereld kwam, werd Clara Elisabeth genoemd.

De constructie en de inrichting van het poppenhuis

Het poppenhuis, dat oorspronkelijk aan Petronella Dunois toebehoorde, is een van de oudste Hollandse poppenhuizen. Er staan 212 zilveren miniatures in, waarvan ongeveer de helft uit de zeventiende eeuw afkomstig is. Door de rijkdom aan zilver is het een echt pronkkabinet.

☞ Het poppenhuis, dat oorspronkelijk aan Petronella Dunois toebehoorde, is een van de oudste Hollandse poppenhuizen.

Het poppenhuis kan worden afgesloten met behulp van twee deuren, waarin glazen ruiten zijn aangebracht, zodat de twee mooiste kamers zichtbaar blijven. Er bestaat een inventarislijst, die hoogstwaarschijnlijk tussen 1730 en 1740 is opgemaakt. Hieruit blijkt dat de zeventiende-eeuwse inhoud – poppen, meubilair en gebruiksvoorwerpen – grotendeels bewaard is gebleven. Nadien zijn verscheidene voorwerpen aan de inhoud toegevoegd.

Het zou te ver voeren om binnen het bestek van dit artikel “en détail” in te gaan op de constructie en de vormgeving van het pronkstuk. Daarom volsta ik met de volgende beschrijving:

Materialen:

“Kast van eikenhout, belijmd met notenhout, cederhout en biezen van ebbenhout; poten van massief notenhout; twee glasramen, 780 losse voorwerpen van verschillende materialen”.

Constructie en decoratie:

“Het poppenhuis is gebouwd in een kabinet op een hoog open onderstel. Het onderstel heeft vier geslingerde poten van massief notenhout, die verbonden zijn door middel van een dubbel Y-vormig kruis met centraal een rond plateau. Het geheel rust op vier zwart gekleurde notenhouten bolpoten. Bovenregels en kruis zijn gedecoreerd met een geometrische marqueterie in notenhout, respectievelijk van achthoeken en een achtpuntige ster in een cirkel; op de regels is de decoratie afgezet met biezen van ebbenhout”.

Het kabinet heeft acht vertrekken: de Turfzolder, de Kleerzolder, de Kinderkamer, de Kraamkamer, de “Beste Kamer of Zaal”, de Kelder, de Keuken en de Eetzaal (zie de afbeeldingen op de volgende bladzijden).

Ik sluit dit gedeelte van het artikel af met een overzicht van de Hollandse Pronkpoppenhuizen uit de

zeventiende en de achttiende eeuw die intact zijn gebleven.

- Het Poppenhuis van Petronella Dunois (ca. 1676; Rijksmuseum Amsterdam).
- Het Poppenhuis van Petronella de la Court (ca. 1670-1690; Centraal Museum Utrecht).
- Het Poppenhuis van Petronella Oortman (ca. 1686-1710; Rijksmuseum Amsterdam).
- Het Poppenhuis van Maria van Egmond van de Nijenburg (eind zeventiende – begin negentiende eeuw; particulier bezit).
- Het eerste Poppenhuis van Sara Rothé (ca. 1743; Gemeentemuseum Den Haag).
- Het tweede Poppenhuis van Sara Rothé (ca. 1743-1751; Frans Halsmuseum Haarlem).
- Het Grachtenhuis (ca. 1750; Rijksmuseum Amsterdam).
- Het Poppenhuis in de Fraeylemaborgh te Slochteren (Groningen) (ca. 1760).
- Het Grote Poppenhuis van Agnes Maria Clifford (ca. 1785-1810; Museum mr. Simon van Gijn Dordrecht).
- Het Kleine Poppenhuis van Agnes Maria Clifford (ca. 1785-1810; Stedelijk Museum Zutphen).

Het kabinet heeft acht vertrekken:

- de Turfzolder,
- de Kleerzolder,
- de Kinderkamer,
- de Kraamkamer,
- de “Beste Kamer of Zaal”,
- de Kelder,
- de Keuken en
- de Eetzaal.

Doppenhuis van ca. 1676

De Turfzolder. In grote gevlochten manden wordt de turf op zolder bewaard.

De Strijkzolder. De meid is de was aan het vouwen.

*De Kinderkamer.
Het dienstmeisje past op
de twee kinderen.*

Petronella Dunois

*De Kraamkamer. Een trotse vader kijkt naar zijn ingebakerde kind en zijn baby in de wieg.
Moeder ligt in bed en een min en een baker kijken toe.*

De Beste Kamer of Zaal (de Pronkkamer). Twee fraai geklede dames verwachten bezoek.

De Keuken. Let op het vele zilver en de kat.

*De Voorraadkelder. Niet alleen wijn,
maar ook schoonmaakspullen worden
hier bewaard.*

*De Eetzaal. Het servies
staat al op tafel... maar zo
te zien komen ze stoelen
te kort.*

Poppenhuizen toen en nu

De belangstelling voor poppenhuizen is in de loop der eeuwen niet verflauwd. Integendeel, er worden ook in onze tijd nog veel poppenhuizen gemaakt. Wel bestaan er in dit opzicht grote verschillen tussen de vroegere en de huidige situatie.

✂ Aan de bouw van poppenhuizen werkten tal van vakbekwame ambachtslieden mee, zoals schilders, meubelmakers, timmerlieden, zilversmeden, glasblazers en – het zal velen in Ameide en Tienhoven goed doen – mandenmakers.

Zo waren de poppenhuizen in vroeger tijden niet bestemd voor kinderen, maar voor volwassen vrouwen, die tot de bovenlaag van de bevolking behoorden. Het waren kunstkabinetten – rijk versierde kabinetten, waarin verzamelingen kostbaarheden werden opgeborgen. In het geval van de poppenhuizen bestond de inhoud veelal uit miniatures, die met elkaar een huishouding moesten voorstellen. De poppenkast zelf had in ons land in het algemeen niet de vorm van een huis, maar van een kabinet.

Aan de bouw van poppenhuizen werkten tal van vakbekwame ambachtslieden mee, zoals schilders, meubelmakers, timmerlieden, zilversmeden, glasblazers en – het zal velen in Ameide en Tienhoven goed doen – mandenmakers. De opdrachtgeefsters gaven meestal zelf leiding aan de werkzaamheden, waarmee niet zelden zeer grote bedragen waren gemoeid. Zo zouden de vervaardiging van de kast en de inrichting van het poppenhuis van Petronella Oortman (1656-1716), die na het overlijden van haar eerste man Carel Witte gehuwd was met de Amsterdamse lakenkoopman Johannes Brandt (1654-1731), een bedrag van twintig- tot dertigduizend gulden hebben gevegd, destijds een immens fortuin. Het kwam overigens ook wel voor dat voor het ontwerpen van een poppenkast een soort architect werd aangehouden.

In de loop der jaren is het maken en inrichten van poppenhuizen geleidelijk een hobby geworden, die in clubverband of individueel wordt beoefend. Sommige hobbyisten vervaardigen alles zoveel mogelijk zelf. Dat geldt voor zowel de huizen als het interieur. Anderen reizen stad en land af om in gespecialiseerde winkels of op beurzen allerlei voorwerpen aan te schaf-

fen. Er bestaat ook vakliteratuur, waarbij het in ons land met name gaat om twee uitgaven: “Poppenhuizen en miniatures” en “Dolls House Nederland”. Een ander verschil tussen “toen en nu” is dat tegenwoordig bij het maken en inrichten van werkstukken gelet wordt op de maatvoering; met andere woorden: “er wordt op schaal gewerkt”. Zoals ook blijkt uit de afbeeldingen van de verschillende vertrekken van het pronkkabinet van Petronella Dunois was dat in de zeventiende eeuw – en trouwens ook nog lang daarna – niet het geval, wat tot gevolg had dat de onderlinge verhoudingen van de figuren en voorwerpen niet met elkaar corresponderen. Dit doet overigens niets af aan de grote cultuurhistorische waarde van de oude poppenhuizen.

De inhoud van dit artikel is mede gebaseerd op drie publicaties van mevrouw dr. H.H. Pijzel-Dommissie:

“Het Hollandse Pronkpoppenhuis. Interieur en huishouden in de 17de en de 18de eeuw” (proefschrift, Leiden 2000);

“De 17de-eeuwse Poppenhuizen in het Rijksmuseum”, en “Het Poppenhuis van het Haags Gemeentemuseum”.

Hans van den Heuvel-van der Kooi, de vrouw van de schrijver van dit artikel, maakt sinds het eind van de jaren tachtig poppenkamers.

Twintig van haar werkstukken worden in de periode van 22 januari tot en met 8 mei van dit jaar tentoongesteld in het Stedelijk Museum Vianen (Voorstraat 97).

Het museum is op werkdagen (met uitzondering van maandagen) geopend van 10.30 tot 16.30 uur en op zaterdag en zondag van 12.00 tot 16.00 uur.

De Woonkamer.

Poppenkamers van Hans van den Heuvel-van der Kooi

De Schilder.

De Winkel.

De Kerstkamer.

Bedrijvigheid in Ameide door de jaren heen

Hans van den Heuvel

- In het “Handelsdagboek voor Dordrecht en omstreken” uit 1926 staan welgeteld 37 “zakenlieden en neringdoenden” uit Ameide vermeld.
- Hoe is het de 37 bedrijven sinds 1926 vergaan?

Van ons immer actieve lid Ben Remie uit Nieuwegein ontving de redactie onlangs een uittreksel uit het "Handelsdagboek voor Dordrecht en omstreken" uit 1926. Daarin worden welgeteld 37 "zakenlieden en neringdoenden" uit Ameide vermeld. Ik heb ze als volgt gerubriceerd:

Bakkers

1. J. van Delsen, broodbakker, Franschestraat 257a.
2. T. de Groot Pzn, bakker, Molenstraat 118.
3. J.A. van Heusden, broodbakker, Prinsengracht B 42.
4. A. van Holten, broodbakker en kruidenier, Nieuwstraat 228.
5. F.A. van Kesteren, broodbakker, Molenstraat 91.
6. A. Langerak, broodbakker, Dam 264.
7. C.M. Pellikaan, broodbakker en kruidenier, Achterweg 136.

Schippers

1. H. Diepenhorst, schipper van "De Vrouwe Elsje", Prinsengracht.
2. W. Diepenhorst, schipper en brandstoffenhandelaar, Oudendijk 15a.
3. Gebrs. J. en F. Roodhorst, "beurtvaart", Nieuwstraat 234.

Graanhandelaren

1. W. Bor, graanhandel en malerij, Sluis 341.
2. A. Kruyt, graanhandel en malerij, Benedendamschestraat 36.
3. G. Terlouw, graanhandel, Prinsengracht 51.

Timmerlieden

1. G.H. Diepenhorst, timmerman en kruiwagenmaker, Pompstraat 225.
2. H. Diepenhorst Jzn, timmerman, Achterweg 140.

Manden- en hoepmakerspatroons

1. A. Bouter, "koffiehuis en hoepmakerij", Peperstraat 98.

2. A. van Gent & Co., "manden- en hoepmakerij, hout-, teen- en fruithandel", Prinsengracht 64a.
3. W.A. van Kekem, manden- en hoepmakerij, Nieuwstraat 209.
4. C. de Kruyk en Zoon, hoepmakerij, Sluisendijk 293a.

Kruideniers

1. L. de Jong v/h P.G.J. de Jong, "kruidenier, tabak, sigaren en drogistartikelen", Dam 6.
2. Firma G. den Oudsten, "kruideniers- en grutterswaren, tabakskerverij en sigarenfabriek", Franschestraat 237.

Veehandelaren

1. B. Barten, veehandelaar, Zouwendijk 334.
2. A. Oskam, varkenshandelaar, Tasmanlaan 123.

Manufacturiers

1. Joh. Mesker, manufacturier, Franschestraat 251.
2. Nic. Streefkerk, manufacturier, Franschestraat 255.

Schilders

1. P. de Jong, G.Jzn, schilder, Prinsengracht 83.
2. Gebrs. Verheij, schilders, Achterweg 163.

Caféhouders

1. J.G. Diepenhorst, hotel-caféhouder, Franschestraat 235a.
2. G.J. de Jong, café "Lekzicht", Lekdijk 228.

Andere neringdoenden

1. G. Bouter Jzn, loodgieter en rijwielhandelaar, Franschestraat 258.
2. T.A. Bouter, schoenhandelaar, Nieuwstraat 234a.

di
ni

sitie verkeren. Ma
troost.

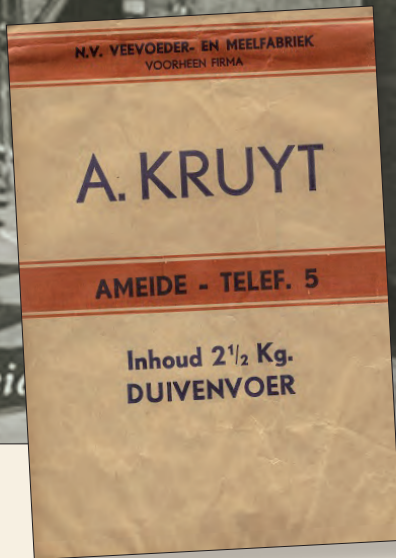

Neringdoenden midden van

Stille getuigen...

De vetvrije papieren zak (in Termei ook wel "buul" genoemd) was het verpakkingsmateriaal bij uitstek voor bakkers, kruideniers, slaggers en melkboeren. Het was natuurlijk van belang dat er een mooie reclame-uiting op de verpakking vermeld stond.

op de Dam rond het
de vorige eeuw...

3. A. Muilwijk, “vleeschhouwer-spekslager”, Prinsengracht 48.
4. A. Streefkerk Hzn, metselaar, Franschestraat 255.
5. Jac Verheij, fruithandelaar en klompenmaker, Molenstraat 99.
6. P. Verheij, orgel- en pianohandelaar, Achterweg 163.

Diversen

1. Coöperatieve Boerenleenbank, Dam 7.
2. Eerste Autobusdienst “De Alblasserwaard”, Franschestraat 252.

Bij dit overzicht maak ik de volgende kanttekeningen:

- Hoewel ik niet weet welke criteria destijds zijn aangehouden, lijkt de opsomming me niet volledig. Zo mis ik de vermelding van Daam Westerhout, mijn grootvader van moederszijde, die zand- en grindschipper was en aan de Prinsengracht woonde. Verder ontbreken onder andere twee authentieke Ameidese bedrijven. Het gaat om de fruit- en eierenhandel van G.C. Terlouw – later G.C. Terlouw&Zonen, gelegen aan de overgang van de Prinsengracht naar de Broekscheweg (op “Het Eind”) en de Firma Woudenberg, het toen nog in de Molenstraat gevestigde aannemersbedrijf (zie ook de edities 2010-2 en 2006-2 van dit blad).
- De huisnummering verliep toentertijd geheel anders dan nu het geval is. Er werd namelijk niet per straat genummerd, maar in een doorlopende reeks, beginnend bij het oude Stadhuis op de Dam, waaraan dus nummer 1 werd toegekend. Voor het overige valt op dat de benamingen “Pompstraat” (oud) en “Nieuwstraat” (nieuw) naast elkaar werden gebruikt en de “Fransestraat” en de “Broekseweg” nog “Franschestraat” en “Broekscheweg” heetten.
- Varkenshandelaar Amel Oskam zou op het adres Tasmanlaan 123 hebben gewoond. Ik neem aan dat het Paramasiebaan 123 moet zijn geweest.
- In het overzicht staat dat G(eerit) Terlouw graanhandelaar was. Dat is zo, maar hij was – daarin bijgestaan door zijn ongehuwde zoon Cornelis (Knelis) – ook boer, paardenhandelaar en voerman.

Hoe is het de 37 bedrijven sinds 1926 vergaan? Het voert vanzelfsprekend te ver om dat van geval tot geval uitvoerig te beschrijven. Wel is het doenlijk om enkele malen de balans op te maken, en wel omstreeks het midden van de vorige eeuw en naar de stand van heden; dat wil zeggen: zo’n 25 respectieve-

lijk 85 jaar na de verschijning van het in de aanhef van dit artikel vermelde “Handelsadresboek”.

De situatie omstreeks 1950

Jielis van Delsen stond omstreeks het midden van de vorige eeuw nog altijd voor de bakkersoven, daarbij terzijde gestaan door zijn zoons Kees en Koos. Ook de bakkerij van Cor Pellikaan was toen nog volop in bedrijf.

Teunis de Groot en Antonie (Toon) Langerak waren inmiddels opgevolgd door in het eerste geval zoon Wim en in het tweede geval schoonzoon Dirk van der Zijden.

De bakkerij van Van Kesteren in de Molenstraat werd tweemaal overgenomen – eerst door Leen Grootendorst en later door Henk de Wit, die eerder de bakkerij van Van Holten in de Nieuwstraat had voortgezet.

Jan van Heusden was inmiddels ook geen bakker meer. Zijn opvolger was Anton van Gelderen.

Conclusie: het aantal bakkerijen was in een periode van 25 jaar nauwelijks afgenomen.

Dat geldt niet voor de schippers: voor zover ik me kan herinneren, waren van de in het overzicht genoemde schippers uitsluitend de gebroeders Roodhorst, de “beurtschippers”, nog op de Lek te vinden. Met de “graanhandelaren” Bor en Kruyt was het daarentegen beter gesteld: hun bedrijven floreerden. Dit was met name het geval met de meel- en veevoederfabriek van Anton Kruyt (de “Firma A. Kruyt”), de opvolger van zijn vader Adrianus Kruyt, welk bedrijf een periode van grote bloei doormaakte.

Cees van Gent.

W.A. van Kekem.

Van de timmerbedrijven van de Diepenhorsten bestond alleen het bedrijf van Gerrit H. Diepenhorst nog, dat werd voortgezet door diens zoons Freek en Piet. Er werden ook nog altijd kruiwagens gemaakt.

De teloorgang van de plaatselijke manden- en hoepmakerijen is uitgebreid beschreven in de editie 2009-3 van dit blad. Dit laat onverlet dat er tot in de jaren zestig van de vorige eeuw in het bedrijf van Arie van Gent, zoon van Cees en kleinzoon van A.G. van Gent, aan het eind van de Prinsengracht, nog manden werden gemaakt.

Hetzelfde geldt voor het bedrijf van Arie de Kruyk, zoon van Cees de Kruyk, aan de Lekdijk, wat betreft de productie van hoep. In beide gevallen kondigde het naderend einde van de activiteiten zich echter al aan.

De manden- en hoepmakerij van W.A. van Kekem, eertijds verreweg de grootste van Ameide, bestond in de jaren zestig al lang niet meer.

De zaak in kruidenierswaren en tabaks- en drogisterijartikelen op de Dam werd inmiddels niet langer door Lé de Jong, maar door diens zoon Piet bestierd. Door de bouw van een bankgebouw in de Molenstraat in 1938 was er ook een eind gekomen aan de situatie, waarbij De Jong senior als kassier van de Boerenleenbank kantoor hield in het complex Dam 6-7.

De Firma van G. den Oudsten was opgesplitst in die zin dat zoon Jan de kruidenierszaak voortzette – eerst in het ouderlijk pand aan de Fransestraat en later schuin daartegenover – en zoon Nicolaas (Klaas) in een fabriek aan de J.W. van Puttestraat sigaren van het merk “Janido” was gaan produceren.

Ook in de sector van de veehandelaren hadden zich wijzigingen voorgedaan: Bart Barten had onder meer klompen en autobanden in zijn assortiment opgenomen en Cees Oskam had de varkenshandel van zijn vader Amel overgeheveld van de Paramasiebaan naar de boerderij van zijn schoonvader Geerit Terlouw aan de Prinsengracht.

De beide manufacturenwinkels in de Fransestraat bestonden ook nog, waarbij de “oude Mesker” de zaak had overgedaan aan zijn zoons Henk, Janus, Piet en Hannes en Klaas Streefkerk was opgevolgd door zijn zoon Arie.

Ook de twee schildersbedrijven hadden de crisis- en oorlogsjaren doorstaan, in welk geval Jo de Jong zich bij zijn vader P. de Jong G.Jzn had gevoegd.

Leen Diepenhorst was zo'n zestig jaar geleden de centrale figuur in hotelcafé-restaurant “t Fortuin”. Hetzelfde geldt voor Jo de Jong wat betreft café “Lekzicht”. Beiden waren in de voetsporen van hun vader getreden.

Het pand Fransestraat 252 was aldoor de vestigingsplaats van een loodgietersbedrijf, eerst van “lood- en zinkwerker” T.A. (Teun) Bouter en later van Gerco den Oudsten. Pal ernaast woonde elektricien Herre Bouter, een broer van Teun, wiens vrouw Maaïke tot in het begin van de jaren zestig radio's, lampen en andere elektrische apparaten verkocht.

Er waren in mijn jeugd twee aannemerijen in Ameide, waaraan de naam Streefkerk was verbonden: het bedrijf van H. (Manus) Streefkerk en diens zoon Jan aan de Paramasiebaan en dat van de gebroeders Streefkerk (G. Streefkerk&Zonen) aan de Prinsengracht.

Het zal de jongeren onder ons wellicht vreemd in de oren klinken dat Ameide zo'n zestig jaar geleden nog drie klompenmakerijen rijk was, waar in alle gevallen een Verheij het hout bewerkte. Het betrof de in het overzicht vermelde Verheijen in de Molenstraat, Cor-

nelis Verheij aan de Prinsengracht en Frans Verheij aan de Broekseweg. De Verheijen in de Molenstraat en aan de Prinsengracht handelden ook in fruit, waartoe ze boomgaarden pachtten.

De slagerij van Muilwijk werd aan het eind van de jaren twintig al verplaatst van de Prinsengracht naar het “Huis van Kloos” op de Dam. Ook was slager Adrianus (Janus) Muilwijk inmiddels opgevolgd door zijn zoon Aart.

De situatie anno 2011

Wanneer we de huidige situatie met betrekking tot het aantal “zakenlieden en neringdoenden” in Ameide vergelijken met die in het midden van de vorige eeuw, dan kan de conclusie geen andere zijn dan dat

zich in de tussenliggende periode van zestig jaar een ware kaalslag heeft voltrokken.

Van de eerder opgesomde 37 bedrijven zijn er namelijk niet meer dan drie overgebleven, die qua herkomst van de eigenaren en aard van de werkzaamheden geen grote veran-

deringen hebben ondergaan. Het gaat om:

De van de Dam naar de Broekseweg verplaatste “Coop Supermarkt” van Peter de Jong, een achterkleinzoon van Lé de Jong;

De “Keurslagerij” op de Dam van Simon Muilwijk, zoon van Aart en kleinzoon van Janus Muilwijk, en het aan de Paramasiebaan gelegen filiaal van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost, dat in de plaats is gekomen van de Boerenleenbank.

Verder hebben twee bedrijven een ander karakter gekregen:

De graanhandel en malerij van Bor “op Sluis” is getransformeerd in “Bor Transporten”, en de De Kruyken aan de Lekdijk hebben zich volledig toegelegd op de fruithandel en fruitteelt. Sinds het overlijden van Arie Gerrit de Kruyk in mei 2009 wordt het bedrijf voortgezet door zijn zoons.

Tenslotte zijn drie bedrijven (meer dan eens) in andere handen overgegaan. Het betreft:

De veevoeder- en meelfabriek Firma A. Kruyt, die al weer geruime tijd als “Ranks Meel” in bedrijf is; het schildersbedrijf van De Jong aan de Prinsengracht, dat wordt voortgezet door Jan Willem Tuls, en het vroegere café “Lekzicht” aan de Lekdijk, dat nog altijd een horecabestemming heeft in die zin dat er tegenwoordig een “pizzeria-grillroom” en een ‘café-bar’ in zijn gevestigd.

Hoe men het ook wendt of keert, branchevervaging, schaalvergroting, ontvolking, vergrijzing en andere onafwendbare sociaal-economische en demografische processen hebben Ameide de afgelopen decennia op het gebied van handel en nijverheid alles behalve onberoerd gelaten. Overeenkomstige ontwikkelingen deden zich voor in verscheidene plaatsen,

 Van de eerder opgesomde 37 bedrijven zijn er niet meer dan drie overgebleven.

Het begin van de Franse tijd in Ameide

Teus Stahlie

De aanhouding van Prinses Wilhelmina aan de Goejanverwellesluys.

- *Wat gebeurde er zoal in Ameide in deze tijd?*

Hoewel we geen diepgaande studie hebben verricht naar deze periode zijn we wel geregeld archiefstukken tegengekomen, die ons in staat stellen een aantal ruwe pentekeningen te maken. Laten we allereerst een korte schets geven van de algemene politieke en economische toestand in het land en laten we een aanloop nemen rond het jaar 1785.

Nederland is een verdeeld land geworden.... In veel grote steden en met name ook in Den Haag hebben regentenfamilies de touwtjes stevig in handen en een sterke neiging om de baantjes toe te delen aan familie en vrienden om zo hun machtspositie te beschermen.

Prins Willem V is betrekkelijk zwak en het lijkt ook in zijn belang om de status quo zoveel mogelijk te handhaven. De ontvreedenheid groeit onder het volk. Met name steeds grotere groepen geletterde mensen uiten openlijk kritiek. En zo groeit langzaam de groep Patriotten, die komt te staan tegenover die

van de Prinsgezinden ofwel de Orangisten. Velen, die behoorden tot de gereformeerde religie, stonden aan de kant van de Prins. Veel predikanten (maar zeker niet allen!) zagen het Oranjehuis als een door God gegeven instituut en preekten geregeld over dit onderwerp. Daarentegen waren veel katholieken en doopsgezinden bepaald geen grote aanhangers van het bestaande regime. Hoewel deze verdeling grosso modo wel klopte, waren er toch ook weer velen, die - om welke reden dan ook - tot het 'andere' kamp behoorden. Waren deze oplopende spanningen voelbaar in Ameide? Het heeft er veel van weg, dat aan het platteland en aan de kleine steden en dorpen het gekrakeel goeddeels voorbij is gegaan. Hoewel... je had maar een paar 'fellen' nodig om de verhoudingen op scherp te zetten. In Ameide zal het overgrote deel van de bevolking zich niet sterk hebben aangetrokken gevoeld tot de Patriotten en overwegend 'neutraal' (onverschillig) respectievelijk Prinsgezind zijn geweest. 'Den Haag' was ver weg... Men had weinig gevoel voor de politieke twisten. Daar kwam nog bij, dat voor Ameide gold: de plaatselijke bestuurders verdeelden de baantjes niet onder elkaar en onder hun families. Er bleef een zekere openheid in het publiek bestuur en nieuw bloed kreeg een kans, zij het, dat de ambachtsheer zorgvuldig de touwtjes in handen hield. Toch waren er ook hier in Ameide een aantal mensen, die voorstander waren van een nieuwe orde.

Hoe ging het economisch? In Ameide werd gaandeweg in de 18^e eeuw de welvaart stapje voor stapje minder, evenals dat in heel Nederland voelbaar was. Financieel wanbeheer in Den Haag, geregeld oorlog

voeren met Frankrijk en Engeland, soms stilliggende handel als gevolg van opgeworpen zeeblokkades, dat alles deed de economie natuurlijk geen goed. Schepen werden er steeds minder gebouwd, de handel met het verre buitenland ondervond steeds meer schade (de VOC ging in de negentiger jaren dan ook failliet), concurrentie vanuit het buitenland kwam opzetten en dat eeuwige oorlogvoeren... dat alles bleef niet zonder gevolg. Verder waren er geregeld extra belastingen, inkwartiering van Staatse troepen en ook nog veeziektes, die de situatie er niet beter op maakten. In de kerk werden de zorgen rond de armenkas steeds groter en ook uitten de schepenen hun verontrusting over een steeds grotere groep van de bevolking, die de zwaarder wordende lasten niet kon dragen. De vierde Engelse oorlog (1780-1784) bracht weer de nodige ellende en leidde tot weer nieuwe kosten.

Zo ontstond er overal in Nederland een algemeen gevoel van onbehagen en wel zodanig, dat de autoriteiten zenuwachtig begonnen te worden.... Moest men beducht zijn voor relletjes en zouden de Patriotten en/of misschien wel de Fransen de macht willen grijpen? Voor alle zekerheid werden op veel plaatsen de weerbare mannen opgeroepen om zich te bewapenen en om te exerceren; zo ook in Ameide. In februari 1785 worden hier 49 jongemannen opgeroepen (30 'vermogende' en 19 'onvermogende') om op appèl te verschijnen. Op de 3e februari ondertekent schout Cornelis Verveer een pamflet, waarin gesteld wordt, dat *in overleg met deze mannen is vastgesteld, dat gedurende deeze maand Februarij tweemaal per week de exercitie zal worden geoeffent, te weten des maandags en woensdags middags ten drie uren, 't zij in de kerke(!) van Thienhoven of op zodanige andere plaats als het Geregt nader aan zal wijzen en dat den geene, die te laat komt zal verbeuren eene stuijver en die in 't geheel niet komt twee stuijvers en dat den geene die praat, lagt of den commandant niet gehoorzaamt zal verbeuren eene stuijver zoo menigmaal zulks komt voor te vallen. De boetens zullen komen ten behoeven van de in- en opgezetenen deezer Heerlijkheid. ... Vervolgens is aan de vermoogende weerbare mannen, die present zijn gekomen voorgesteld: dat zij haar moeste voorzien van een snaphaan, bajonet en tas met ses vuursteen...*

Dit kon natuurlijk niet zonder reactie blijven: ook de tegenpartij begon in Ameide een schutterij op te richten. Op 25 september 1786 wordt de vorming van zo'n schutterij toegestaan.... Waarschijnlijk konden Schout en Schepenen weinig anders dan dit te tolereren of waren ze soms als College zelf behoorlijk verdeeld hierover? Toch riep deze stap weer de nodige nervositeit op bij het College en op 12-01-1787 wordt de patriottische schutterij op het stadhuis ontboden om de eed van trouw aan de (huidige) overheden af te leggen: "...wij zweren hun Ed: Groot Mog: de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, de Souveraine van Vianen en Ameijde, alsmede onse alleen gebiedende wettige overheid getrouw te zullen zijn...". Geen trouw aan de Prins van Oranje...

Ameide aan de Lek, gravure van Dirk Verrijck (1734-1786).

Omdat men intussen ook bang is geworden voor een inval van de Fransen worden overal troepen in staat van paraatheid gebracht en ook Ameide krijgt een groot contingent soldaten te huisvesten, maanden lang... (zie ook een artikel van mijn hand in het Nieuwsblad nr.4 dec. 2009, blz.28 e.v.). Weer veel ongemak en veel onkosten voor de bevolking. Voorjaar 1787 verlaat Willem V met zijn vrouw Wilhelmina van Pruisen 'voor alle zekerheid' Holland en vertrekt naar Nijmegen. De Patriotten ruiken hun kans en als Wilhelmina besluit krachtadigheid te tonen en op weg gaat van Nijmegen naar Den Haag wordt zij op 28 juni 1787 bij Goejanverwellesluis tegengehouden (zie afbeelding aan het begin van dit artikel).

Ze is zó boos, dat ze na terugkeer in Nijmegen haar broer Frederik Willem II te hulp roept. In september 1787 valt deze met een groot leger van 20.000 - 25.000 goedgetrainde Pruisische soldaten onder leiding van de hertog van Brunswijk Nederland binnen

en herstelt de rust in de rebellerende steden. Het stadhouderlijk paar keert terug naar 's-Gravenhage. Veel Patriotten wijken uit, velen naar Frankrijk en wachten daar op nieuwe kansen. Enkele jaren later breekt daar de Franse Revolutie uit (1789).

Ging deze omwenteling in politieke zin aan Ameide voorbij? Nee. Stapje voor stapje hadden enkele patriottisch gezinde mannen in het College van Schout en Schepenen weten door te dringen. Wellicht was dit meer een voorbeeld van een machtsbalans dan van scrupuleuze politieke handelingen. Hoe het ook zij, in resp. januari 1786 en 1787 bestond het Ameidese College uit de personen zoals vermeld in onderstaande tabel.

Wat valt hier op? Als we ervan uitgaan, dat in de voordracht voor 1787 (kort vóór de Prins uit Den Haag zou wegtrekken) het patriottisch gehalte aardig was toegenomen, dan lijken Van Kesteren en Reijne

	1786	1787
Burgemeesters	Hieronymus van Kesteren	Hieronymus van Kesteren
	Jan de Groen	Christoffel Reijne
Schepenen	Christoffel Reijne	Nicolaas Ariens
	Marcelis Duijbus	Cornelis Perk
	Floris Vink	Pieter de Jong Daniëlszn
	Leendert Noordegraaf	Jan van Gelderen
	Gerrit de Meij	Marcelis Duijbus
	Cornelis de Kogel	Floris Vink
	Cornelis van den Andel	Cornelis van den Andel

een 'sterke' positie in te nemen en zijn de schepenen Noordeggraaf, De Meij en De Kogel 'geofferd' (te koningsgezind?).

Als enkele maanden later 'de bom barst' na de inval van de Pruisische troepen, zien we de effecten van een patriottische nederlaag:

- Op de extra raadsvergadering van 27 september ten huize van schout Van Slijpe (natuurlijk: aan de Voorstraat!) zijn alleen de schepenen Duijbus, Vink en Van den Andel aanwezig; slechts 3 man dus!. Men moet constateren, dat Van Kesteren en Perk hun terugtreden hebben gevraagd *vermits de omwenteling en jeegen woordige tijdsomstandigheid zij zelfs begrepen thans bij de meeste ingesee-tenen niet meer aangenaam te zullen zijn als Regenten.... Ja ook, dat indien zij van hunne posten niet afstonden en ontslagen wierden, zij voor hunne personen niet veilig zouden zijn 't geene ook over het algemeen waarschijnlijk combustien en meer kwaade gevolgen van onrust volstrekt ten gevolgen zoude krijgen...*
- De schepenen Reijne, Ariens, De Jong en Van Gelderen zijn *gevlugt...*
- De Schout aarzelt om de betreffende regenten te ontslaan (*"Ik kan en mag zulks immers niet doen, dan met voorkennisse van den Ambagts-Heer..."*), maar wordt onder druk gezet door de drie overgebleven schepenen: *"het volk wil verandering zien!"*
- *Terwijl daar over gesproken wierd word er voor aan de deur van de Schout gescheld en iemand van de huisboden voorgaande kwam de tijding binnen brengen, dat er eenige menschen waren voor het huis op straat mogelijk wel dertig in getal om de schout te spreken. Zijnde daar op iemand van Scheepenen gaan sien wie en wat er te doen was. En kort daar na binnen komende zeide dezelve dat het ingezeetenen waaren, die nu maar kwamen vragen of er al verandering in de regeering was gemaakt en als dat niet op staande voet geschieden zouden zij weten wat haar te doen stond. Scheepenen verder zeer sterk aandringende om van geen kwaad tot erger te komen dat de schout maar direct moest besluiten en hun maar in staat stellen van aan het volk te kunnen gaan zeggen, dat de schout bezig was en dat het op 't moment geschieden zouden, waarop de schout eindelijk dan resolveerden de opgem: verandering bij de hand te nemen.... Hij is eindelijk overstag!*
- Dan worden op voorstel van de overgebleven schepenen de heren De Kogel, Noordeggraaf en De Meij van huis gehaald en ook kort daar na zijn binnen gestaan. Cornelis de Kogel wordt tot burgemeester aangesteld en het college van schepenen bestaat vanaf nu uit: Duijbus, Vink, Noorde-

graaf, De Meij, en Van den Andel. *Is vervolgens geresolveerd met de verdere aanstelling van Regenten zoo ook van Kerk- en Armmeesteren provisioneel te supersedeeren.*

- Het valt te betwijfelen of de schout die nacht goed geslapen heeft...
- De patriottische schutterij wordt *gesubsisteert* (opgeheven). De wapens moeten worden ingeleverd. Op 14 October wordt een *Lijste van Ameide van de gevondene wapen-uitrustinge, patronen en kruijt bij die van het gedissolveerd genootschap gepubliceerd:*
 - 2 snaphaanen
 - 4 bajonetten
 - 4 sabels*En een tonnetje na gissing met 10 pond kruijt en 430 loose patroonen. Geen granaaten hoegenaamt... Zou dat echt 'alles' zijn geweest? De autoriteiten in Gorinchem vertrouwen het niet en vragen het Ameidese College nog eens goed huiszoeking te doen. Enkele dagen later antwoordt men, dat men echt niets meer kan vinden en dat mogelijk een oorzaak is, dat de Koninklijke Pruijsische Troupen tijde dat die hier ingekwartierd waaren een goede kwantiteit snaphaanen hebben meegenomen.*
- In een kort daarna gehouden vergadering (19 Oct.) wordt uitvoerig gedelibereerd over de completering van het college *om zoo veel mogelijk te weegen te brengen wat maar eenigsins konde dienen om de rust en tranquiliteit in deze conjuncture van tijden te bevorderen.* Uiteindelijk wordt Johannes Plooster benoemd tot (tweede) burgemeester en zowel Hermanus Diepenhorst als Willem Verheij tot schepenen. De kerkmeesters Pieter de Jong en Louw van Lomwel worden ontslagen en in hun plaats worden benoemd Arie Capteijn en Johannes Diepenhorst. De armmeesters Cornelis Roodnat en Hendrik van Petten blijven in functie.

De 'zuivering' is compleet! Dat moet gevierd worden. Nog in september 1787 wordt op de Dam het **Feest van de Omwenteling** met veel vertoon gevierd en nog eens dunnetjes overgedaan op de 8^e maart 1788, *den eerstvolgende heuggelijke verjaardag van zijns Doorlugtige Hoogheijd den Heere Prince van Orangie en Nassau, Nederlants geliefden Erfstadhouder na die omwenteling.* Over Oranjegezindheid gesproken.... We weten dit, omdat we begin 1789 een *Specificatie van zoodanige onkosten als Schout en Geregte op verzoek van hunne in- en opgezetenenen hebben geimpendeert aan het opregte van eene boogen met den gevolge en aankleeven van dien ter gelegenheid van de omwenteling.*

Laten we eens nagaan wie er een rekening had ingediend en waarvoor:

Magere jaren..., maar die jenever moet (extra) goed gesmaakt hebben! We lezen ook nog, dat de ereboog

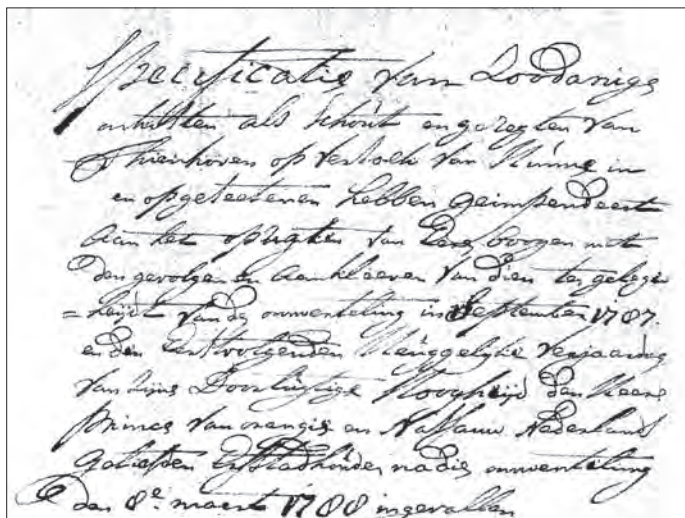
Cornelis Roodnat, het opregte ¹ tot twee Eerebogen, hout en arbijdsloon.....	f. 12: 6: - ²
Wouter Verheij ³ , vlaggedoek, e.a.....	10:16: -
Jan van Harten, papier.....	1: 9: -
Arie Fredrikse kaarsen tot de illuminatie.....	20: 1: -
Arie Schouten comt voor het gebruik van zijn huijs, booter, kannen, en vertering van allen de in- en opgeseetenen zoo oud als jongh, september 1787 als 8 ^e maart 1788 en twee geregtelijke vergaderingen omme alles in ordres te doen toegaen, te komen.....	f.118: 4: -
Johannes Plooster voor leverantie van een ton bier.....	7: - : -

1 'het opregte' = het oprichten, het maken van een ereboog.

2 Guldens : stuivers : centen.

3 Dit is géén familie van de Ameidese Verheij-en. Wouter woonde in Gorinchem en stamde af van een Verheij-tak, die uit Werkendam stamde.

tot augustus is blijven staan vanwege de verjaardag van *Haare Koninklijke Hoogheid* (dit moet dus *Wilhelmina van Pruisen* zijn geweest) toen was het groen wel verwelkt en werd Pieter Jansz Diepenhorst gevraagd de boog op te ruimen, waarvoor hij nog eens f. 4: 3: 8 in rekening bracht.

De inleiding op bovenstaande rekening

Korte tijd later besluiten de *Edele Groot Mogenden de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland* weer tot een extra belasting: op 30 september 1788 wordt de 25^e penning ingevoerd: er moet een enorm bedrag betaald worden aan Frederik van Pruisen voor zijn interventie. Die moet ook gedacht hebben: "Niets voor niets". De inwoners van Ameide krijgen allen een oproep om begin 1789 op het stadhuis een eed te komen afleggen op het trouw nakomen van deze verplichting. Het zal het enthousiasme voor 'Den Haag' er niet groter op hebben gemaakt.

Begin 1789 overlijdt ook nog Jan Wijnand Ram, de ambachtsheer van Ameide. Hij wordt begraven in de Franse kerk in Rotterdam, maar in Ameide wordt in de kerk een marmeren epitaaf opgericht ter nagedachtenis aan deze jong overledene. Overigens was hijzelf begin 1788 afgezet als lid van de Vroedschap in Rotterdam. Teveel patriottische sympathieën?

Het grafmonument ter nagedachtenis van Jan Wijnand Ram.

Inkwartierungen bleven de bevolking van Ameide en Tienhoven bezighouden: op de 6e juni 1791 trekken twee Compagnieën van het tweede Bataljon van het Regiment Zwitsers onder leiding van generaal Schmidt door Ameide op weg van Haastrecht naar Hardinxveld en blijven één nacht over. Eind 1794 komt er nog het Regiment van Nassau-Usingen langs.... Ingezetenen dienen *eene vrije kamer tot logement als mede vrij vuur en ligt te leveren*. 's Weeks voor 4½ gld, te draagen bij die van Ameide met 3 gld en bij die van Tienhoven met 1½ gld. Bij loting worden 'de logementen' aangewezen. Maar ondertussen: stadhouder Willem V ziet zijn positie steeds zwakker worden en economisch wordt het leven steeds zwaarder.

Het Burger Committé van *Ameide*
aan hunne onwettige Regenten.

BURGERS!

Thans is het gezeegende oogenblik daar: dat wy uit den staat van slaverny tot die van Vryheid zyn te rug gekeerd, en alzo herkreegen een Recht, het welk aan Vrye Menschen niet dan door Dwingelanden kan ontnomen worden, naamentlyk; het recht ter verkiezing onzer Vertegenwoordigers, het is hier om, Burgers! dat wy UL. die tot hier toe het beffier in handen gehad hebben, en ons door dwang zyt opgedrongen, aanzeggen, dat gy UL. van dit ogenblik af aan zult hebben te onthouden van alle Regeering en beffier tot hier toe door UL. gehouden; wy eischten van UL., dat gy onverwyld dit Raadhuis zult verlaten en naar uwe wooningen als Burgers te rug keeren, in welke betrekking gy lieden die volkome veiligheid voor uwe perfoonen en bezittingen genieten zult, waar op ieder Burger aanspraak heeft.

Oproep aan de inwoners van Ameide om de huidige regenten naar huis te sturen

(1^e bladzijde)

Dan naderen we het jaar 1795. Vroeg in de winter doen de Fransen een inval in de republiek, vergezeld van een *Bataafs Legioen*, dat bestond uit voormalige patriotten. Omdat het een strenge winter was vormden de grote rivieren geen enkel probleem voor de opmars, ze waren helemaal dichtgevroren! Stadhouders Willem V beseft al gauw, dat zijn troepen niet zijn opgewassen tegen zo'n overmacht en vlucht met

zijn vrouw naar Engeland. Een nieuwe tijd breekt aan en dus wordt er een nieuwe jaartelling ingevoerd:
HET EERSTE JAAR VAN DE BATAAFSE VRIJHEID!

Grote veranderingen in het burgerlijk bestuur zijn op komst, maar zo'n vaart loopt het in het begin nog niet in Ameide: nadat de 'revolutionairen' in meerdere grote steden de macht grepen, bleef het hier aanvankelijk betrekkelijk rustig. Wel zien we een aantal Ameidenaren, die in 1787 waren afgezet weer op het toneel verschijnen: nu is het hún tijd! Van Kesteren is 'definitief' zoek, maar Christoffel Reijne, Cornelis Perk en Pieter de Jong Dzn zijn weer in alle glo-

rie terug en worden natuurlijk weer lid van het College van Schout en Schepenen.

Begin 1798 komen we de volgende Collegeleden tegen:

Warnardus Verhagen.

Warnardus Verhagen, Schout Civiel en tevens secretaris.
Christoffel Reijne, burgemeester
Cornelis Perk, burgemeester
Alewijn Duijbus, schepen
Cornelis Roodnat, schepen
Jan Roothorst, schepen
Wouter van Gelderen, schepen
Hendrik van Petten, schepen
Johannis van Kekem, schepen
Pieter de Jong Daniëlszn, schepen

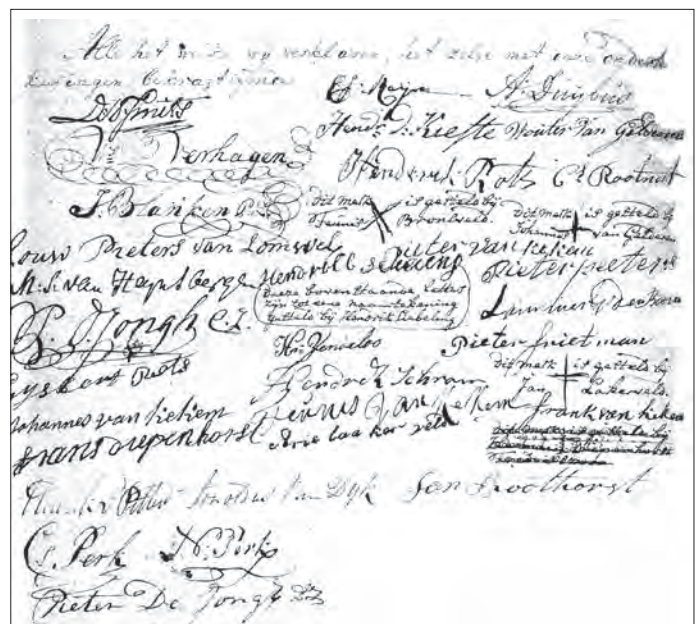
Daarbij moeten we bedenken, dat deze leden van het College allen nog op de 'ouderwetse' manier zijn benoemd, dwz door de ambachtsheer op voordracht van het College. Dàt moet nu veranderen: de macht moet NAAR HET VOLK! Overal in het land worden *Agenten ter reorganisatie van de Municipaliteiten* aangesteld, die officieel handelen namens de (nieuwe) regering in Den Haag. En dan wordt op dinsdag 27 maart 1798 's morgens om 11 uur het College van Ameide in bijzondere zitting bij elkaar geroepen. Daarbij zijn ook aanwezig de Burgers (!) J.W. de Vroet uit Vianen en Hendrik Eilsingh uit Lexmond, twee Agenten met de eerdergenoemde bevoegdheden. Bij monde van Burger De Vroet worden de leden van het Plaatselijk Bestuur van hunne Posten en van hunnen Eed ontslagen en na korte beraadslaging wordt een nieuwe municipaliteit voor Ameide en Tienhoven vastgesteld:

Warnardus Verhagen, Schout Civiel en Secretaris en tot municipaliteitsleden (5):
Christoffel Reijne
Cornelis Perk
Alewijn Duijbus
Nicolaas Perk
en: Hendrik de Kieffe.

Christoffel Reijne wordt door de vergadering gekozen tot *President Municipaal*.

Dit is de nieuwe gemeenteraad (geen schepenen en burgemeesters meer!), die ongetwijfeld zal hebben bestaan uit leden, die de Nieuwe Orde een warm hart toegedragen! Diezelfde dag wordt 's avonds om 7 uur ook in Tienhoven nog zo'n vergadering gehouden en worden eveneens alle leden van hun taak ontheven. Door de Agenten wordt meegedeeld, dat Tienhoven voortaan onder Ameide zal vallen en dat de municipaliteitsleden dezelfde zijn die 's morgens in Ameide in hun ambt zijn bevestigd. Voortaan komt boven de ambtelijke brieven te staan: *Gelijkheid, Vrijheid en Broederschap*, begroet men collega-medebestuurders met: *Mede Burgers* en tekent men met de 'kreet': *Heil en Broederschap*. De revolutie begint 'vorm' te krijgen...

Maar... dit is nog maar het begin. Op last van de *Agenten ter regeling en zuivering van de Grondvergaderingen* moeten *Lijsten der apparante stemgerechtigden Burgers* opgemaakt worden. Wij zouden die lijsten tegenwoordig typeren als 'kieslijsten', maar het betrof in die tijd wel lijsten van nauwkeurig geselecteerde burgers; alleen getrouwe aanhangers van de revolutie mochten op de lijsten komen! Op 12 april (het gaat nu snel!) wordt een lijst van (slechts) 35 ingezetenen (natuurlijk alleen mannen...) opgestuurd naar Gorinchem. En op de vergaderingen van de municipaliteit van 16, 17 en 18 april komt ieder naar het gemeentehuis om een Verklaring van Afkeer van het *Stadhouderlijk Bewind, het Federalisme, de Aristocratie en de Regeeringsloosheid* te tekenen. Het document wordt zwaar verzegeld!

De ondertekenaars van de Verklaring van Afkeer (april 1798). Met zegels!

Ondertussen komt er al op de 17^e april een reactie uit Gorinchem en - wie schetst ieders verbazing - de lijst bevat geen 35 personen, maar nog 32. Drie personen zijn - voornamelijk - niet door de 'keuring' gekomen, t.w. Nicolaas Perk, Hermanus Diepenhorst Frederikszn en Cornelis van Gelderen. Men had in Gorinchem ook zo z'n eigen informatie.... Het blijkt, dat Burger(!) Pieter Peeterse Nicolaas Perk bij de Agenten in een *hatelijk daglicht had geplaatst*. De municipaliteit roept Peeterse ter verantwoording en men krijgt het voor elkaar, dat al op de 18^e april Burger Perk weer terug is op de lijst en hij kan gelukkig nog net als laatste zijn handtekening zetten onder de eerdergenoemde Verklaring. En Hermanus Diepenhorst? Op 23 april schrijft de Municipaliteit een brief aan de Agenten in Gorinchem en stellen, dat zij tot hun leedwezen ontdekt hebben, dat bij een *abuijs de Persoon van Herman Diepenhorst, wonende onder Ameide, dewelke volkomen alle de vereischten van een stemgerechtigde Burger heeft, niet op de Stemlijst is gebracht, en daar denzelven Diepenhorst voor allen tijden heen wanneer er immer gelegenheid toe was, een getrouw en ijverig gewapend Burger en daar en boven altoos een Voorvegter* is geweest. Met dit getuigenis zal het wel goed zijn gekomen met Diepenhorst... Over Cornelis van Gelderen lezen we geen bijzonderheden meer, maar de municipaliteit had zelf al bij het voorstellen van de Lijst de nodige aantekeningen geplaatst bij deze man. Waarschijnlijk toch 'gewogen' en 'te licht bevonden'.

Nog diezelfde dag worden twee grondvergaderingen in Ameide bijeengeroepen in de kerkenraadskamer van de kerk! Vergadering nr.1 wordt bijgewoond door 12 stemgerechtigde leden en vergadering nr.2 door 15 leden. Er moet gestemd worden over het nieuwe Ontwerp van Staatsregeling. Hier volgt het 'verbaal' van de eerste vergadering:

Zoals we kunnen verwachten: het resultaat van vergadering nr. 2 was al niet anders: alle 15 stemgerechtigden stemden voor. Het is te hopen, dat de

De Grondvergadering uit vijfhondert zielen No. 1 District Ameide en Tienhoven, gehouden in de kerkkamer aldaar in de meest geschikte ordre en rust gestemd over het Ontwerp van Staatsregeling voor het Bataafse Volk, zo als hetzelfde bij de Constituerende Vergadering, het Bataafse Volk representende, op de 17^e Maart laatstleden is aangenomen en op heden den 23^e April aan het zelve Volk, daar toe expresse in Grondvergadering opgeroepen, tot aanneming off verwerping is voorgedragen, verklaart, dat in dezelve hier bovengenoemde Grond Vergadering zijn opgekomen Twaalf Personen, waar van zig verklaard hebben Twaalf stemmen voor en geene Stemmen tegen hetzelfde Ontwerp van Staatsregeling.

Actum den 23^e April 1798, het vierde Jaar der Bataafse Vrijheid....

leden enige inhoudelijke kennis hebben gehad van de nieuwe staatsregeling; daar kun je zo je twijfels over hebben. Maar hoe dan ook: dit waren wel de EERSTE DEMOCRATISCHE STEMMINGEN IN AMEIDE! Hoewel nog steeds uitgevoerd door strikt geselecteerde burgers, zou dit proces langzaam in de tijd evolueren via de rijkste burgers naar alle mannelijke burgers en daar voegden zich aan het begin van de 20^e eeuw ook de vrouwen bij. Zo is het een groot goed, dat we nu vandaag allen, zonder onderscheid van persoon, het democratisch recht(!) hebben om onze vertegenwoordigers in het openbaar bestuur direct te verkiezen. Meer dan tweehonderd jaar geleden werden - ook in Ameide - de eerste stapjes daartoe gezet.

Enkele jaren later gaan de scherpe kantjes van de Revolutie er een beetje af. De tegenstellingen worden minder en ook in het lokaal bestuur zien we weer meer gematigde mannen verschijnen. In het jaar 1803 worden weer nieuwe kieslijsten opgesteld. Iedereen, die kan lezen en schrijven (een nieuwe vereiste!) en die de nieuwe Constitutie trouw beloofd mag zich melden. Meer dan 50 mannen melden zich aan, hetgeen een veel geschakeerder gezelschap oplevert als in 1798. Warnardus Verhagen blijft nog steeds Schout en Secretaris. Verder gaat het leven z'n gewone gangetje, wel met toenemende economische zorgen: behalve de boerenstand kregen steeds meer mensen moeite om rond te komen.

Stap voor stap kwamen er steeds meer maatregelen, die de feitelijke macht 'naar het volk' verschoven. De ambachtsheren moesten een groot deel van hun macht afstaan en konden niet meer naar eigen goeddunken de benoemingen van overheidsdienaren, predikanten etc. beïnvloeden of tegenhouden. Ouderlingen werden voortaan gekozen door de (mannelijke) gemeenteleden, kerkelijke kassen moesten worden overgedragen aan de plaatselijke overheid etc. Het ging niet allemaal zonder slag of stoot en het kostte de nodige gewenning, maar het proces zette door en langzaam veranderde de samenleving. De 'moderne' tijd vangt aan!

Rutger Evertsz., de schoolmeester van Tienhoven, wordt predikant

Ds. Gijsbert Hamoen

De schoolmeester geschilderd door Adriaan van Ostade
Louvre, Parijs.

Inleiding

Ameide en Tienhoven worden altijd in één adem genoemd, maar feit blijft dat Tienhoven toch de kleinere gemeente is zonder eigen predikant, omdat de predikant van Ameide Tienhoven in combinatie bedient, zoals dat in vroegere tijden heette. In het begin van de reformatie neemt daarom de schoolmeester vaak een bijzondere plaats in het gemeentelijke leven in. Hij onderwijst niet alleen de jeugd, maar is ook voorlezer en voorzanger in de kerk, klokkenluider en doodgraver, in veel gevallen is hij ook als secretaris werkzaam in polder en gerecht.

Moge Tienhoven dan geen eigen pastorie en predikant gehad hebben, in ieder geval kennen we de naam van één schoolmeester, die in het begin van de 17e eeuw in deze plaats dienst heeft gedaan, Rutger Evertsz.

Wie is Rutger Evertsz.?

De schoolmeester van Tienhoven zou waarschijnlijk in de vergetelheid zijn geraakt ware het niet dat hij graag predikant wilde worden. Wij weten niet bij wie hij zich bekwaamd heeft voor het ambt. Waarschijnlijk

lijkt is dat geweest bij een predikant, die een universitaire opleiding heeft genoten, zoals toen gebruikelijk. Dat zou Ds. Vogelsang kunnen zijn, die tot 1608 predikant van Ameide is en daarna in Vianen dienst doet.

Zeker is dat de proponent, zoals de kandidaat tot het ambt van herder en leraar genoemd wordt, verschillende proposities, proefpreken, moet houden, die kritisch door de broeders van de classis worden aan-gehoord en van commentaar voorzien. Dan komt het moment dat examen wordt gedaan voor de classis en de kandidaat tot het ambt kan worden toegelaten en in een gemeente beroepen.

De grote dag is voor onze schoolmeester maandag 2 maart 1609. Hij heeft een beroep naar Heicop en moet worden toegelaten tot het ambt.

Heeft D. Vogelsanck, predicant tot Vianen, den broederen aengegeven dat die van Heijcop beriepen tot haren predicant eenen Rutger Evertsz. Schoelmeester ende leser tot Tienhoven.

Er is echter één probleem: hij is al in de synode van Utrecht geëxamineerd, en dat is tegen de regels, want dat behoort in de eigen classis gedaan te worden.

Verhaelde mede dat Rutger Evertsz, voorschreven, was alrede van den gedeputeerden des synodi 't Utrecht geëxamineert, alwaer hij, Vogelsanck, mede praesent was geweest. Hij toont de acte met het verslag van het examen. Het is voor de broeders van Gorinchem wat zuur : Wij hadden liever gesien dat de examinatie (-) ware in onsen classe geschiet, ofte noch mochte geschieden, ende 't selve volgens d'ordre der kercke bij ons gebruijklucky, die medebrengh dat het examen over ijmandt behoort te geschieden in 't classe daer hij beroepen wort.

Ze vinden goed dat hij over veertien dagen voor de classis zal verschijnen om zijn propositie te houden. Daarna moet hij verschijnen voor de gedeputeerden van de Provinciale Synode. De acta van die van Utrecht ontbreken helaas voor dit jaar.¹

Het feit dat hij in Utrecht geëxamineerd is zou kunnen betekenen dat hij uit die provincie afkomstig is. Zoals gewoon in die dagen verlatiniseert hij later zijn naam tot Rutgerus (Everhardi) Clock of Clockius. Merkwaardig is dat hij ook Campanius of Camphanus genoemd wordt. Maar de familienaam Clock is het meest door hem gebruikt, evenals door zijn zonen.²

1 Classicale Acta 1573 – 1620, VIII, Classis Gorinchem 1579 – 1620, bewerkt door Dr. A. J. Verschoor, Den Haag 2008 (RGP 108), 229.

2 RGP 108, 427.

Rutger Evertsz. Clock wordt predikant te Heicop

Op maandag 16 maart verschijnt Rutger voor de buitengewone vergadering van de classis in Gorinchem. *Heeft gedaen een propositie voor den broederen Rutger Evertsz. Schoelmeester tot Tienhoven, over het eerste ende tweede verskens van 't twaelffte capittels des brief totten Romeijnen.* (Rom. 12: 1,2)

Men bevindt de gedane preek schriftmatig, *doch die verclaringe des text was wat sober, waervan die broederen achten doorsaecke geweest te zijn dat hem belast (opgedragen) worde sijne predicatie te becorten.*

Daarop kan toch eindelijk het beroep worden uitgebracht door Heicop. Alles is in orde, maar men besluit hem niet naar de synode van Zuid-Holland te zenden, omdat de gedeputeerde Ds. Haloinus (van Heusden) verklaarde dat dit *nodeloos* zou zijn. Zo wordt de datum van zijn presentatie aan de gemeente vastgesteld op 29 maart door Ds. Nothaeus (van Nieuwland), en daarna zal hij door Ds. Vogelsang in het ambt worden bevestigd.³

Op maandag 11 mei 1609 wordt hij in de voltallige vergadering van de classis als lid aangenomen *ende is hem vergunt de vergaedinge by te woonen, raet ende advys te helpen geven, doch met alsulcke conditie dat onsen broeder sal gehouden sijn de 37 artyckelen der Nederlandsche confessie te onderteykenen, hetwelcke hy belooft ende volbracht heeft.*⁴

Zijn eerste werk wordt het bevestigen van ouderlingen diakenen. Ik neem aan dat dit voor de eerste maal in die gemeente geschiedt, want hij vraagt advies aan Ds. Vogelsang en Ds. Andelius.⁵

Het predikantschap brengt armoede mee

Mag voor sommige predikanten gelden dat zij een voorname status voeren kunnen, dat is echter alleen maar dan het geval, als zij van huis uit bezittingen meebrengen in de pastorie. Voor anderen, voormalige priesters en schoolmeesters in het bijzonder, betekent het pastorieleven vaak bittere armoede, vooral als zij een groot gezin moeten onderhouden of studerende kinderen hebben.

Dat geldt ook voor Ds. Clock, nu predikant in Heicop, onder het patronaat van de heer van Brederode. Dat komt nadrukkelijk aan de orde als op 14 oktober 1619 gesproken wordt over het beroep dat Ds. Clock naar Nieuwerkerk aan den IJssel heeft ontvangen. Als hem gevraagd wordt of hij genegen is het beroep te aanvaarden antwoordt hij *jae ende dat hy redenen hadde om liever te vertrecken dan te blyven.*

De broeders van de classis beraadslagen over zijn eventuele vertrek. Er is leegloop in de classis, in het bijzonder uit de gemeenten, die onder het patronaat van de heer van Brederode vallen, en men vreest *dat de classis door veele verscheyde beroepinge van trouwe*

mede-broeders wert ontbloot.

De redenen zijn *de swaericheden door het swaer huyshouden Rutgeri ende syn sobere tractement.*

De houding van de heer van Brederode

Walraven IV van Brederode, geschilderd door Jan Anthonisz. Van Ravensteyn, 1617, 115 x 96,5 cm, olieverf op doek, Raadhuis Vianen⁶.

Men besluit dat de *Edele heere van Brederode door de deputatos classis (de gedeputeerden van de classis) sal versocht ende gebeden werden, dat Syn Edele believe sulcke ordre te stellen, dat de dienaeren onder syn gebiet ende heerlickheden sulcke gagie (traktement) mochten genieten, ende oock sulcke emolumenten (bijkomende vergoedingen) trecken, als de dienaeren onder de Edel Mogende Heeren Staten ende oock de graefschappen van Buiren ende Leerdam genieten, overmits anders te beduchten is, dat syne plaetsen in dese coniuncturen sullen ontbloot werden van haere goede herderen, ende ontblootet synde qualic wederom versien connen werden.*

Het is duidelijk dat de heer van Brederode⁷ tekortschiet in het betalen van een redelijk traktement, dat in overeenstemming is met wat door de Staten en de andere graafschappen wordt uitbetaald. Mocht hij niet bereid zijn de traktementen te verhogen, dan zal in de volgende vergadering over zijn dimissie (toestemming tot vertrek) worden gesproken.⁸

In de vergadering van 11 en 12 november komt zijn zaak weer aan de orde. Er zijn twee gedeputeerden

6 Met dank aan de heer Ko Ruiter van de gemeente Vianen.

7 Deze heer van Brederode is Walraven IV (heer van Vianen en Ameide van 1614 – 1620). Hij woonde de synode van Dordrecht bij in zijn hoedanigheid van baron van Vianen en Ameide en Heer van Cloetingen. Hij overlijdt in 1620 door koudvuur na een val van zijn paard en wordt opgevolgd door zijn broer Johan Wolfert van Brederode.

Tijdens zijn verblijf in de synode komt hij voortdurend in conflict met de remonstranten die hij onder andere ongehoorzaamheid aan de overheid verwijt. Zie W. van 't Spijker e.a. *De Synode van Dordrecht in 1618 en 1619*, Houten 1987, 174, 175, 180 – 182, 194.

8 RGP 108, 443.

3 RPG 108, 230.

4 RGP 108, 233.

5 RGP 108, 247.

kerkenraad, hoewel hij meedeelt dat de gemeente er in toestemt. Dat is tegen elk synodaal besluit.

Men vaardigt een zware delegatie van drie personen af, onder wie Ds. Gisbertus Voetius van Heusden, die met de heer van Brederode moeten gaan spreken, en hem overtuigen *van soodanige gepraetenteert recht van beroepinge te desisteren*.

Hij moet dus afzien van dit zich ten onrechte toegeëigende recht van beroeping en het recht van kiezen en beroepen van een nieuwe predikant aan de gemeente te laten. Hij heeft niet het volkomen *ius patronatus*, het absolute patronaats-

van de classis Gouda en twee afgevaardigden van de gemeente Nieuwerkerk gekomen om dimissie van Ds. Clock te vragen. De heer van Brederode heeft al bewilligd in zijn vertrek. Deze heeft bij die gelegenheid tevens meegedeeld, dat hij de traktementen en de emolumenten gelijk zal trekken met de andere plaatsen van Holland.

Dat Ds. Clock al dimissie heeft gevraagd en gekregen is tegen de afspraak, zegt de classis, want eerst zou men proberen verbetering van traktement te verkrijgen, zodat men Ds. Rutger Clock (*met een groot familie belast sijnde*) voor de classis zou kunnen behouden. Men legt zich echter bij de feiten neer en verleent Ds. Clock toestemming uit Heicop te vertrekken, met een goede attestatie *aengaende sijne leeren ende leven*.¹

Het recht van patronaat van de heer van Brederode

De gang van zaken rond het beroep op en het vertrek van Ds. Clock maakt eens te meer duidelijk hoe absoluut het recht van patronaat door de heer van Brederode wordt uitgeoefend. De classis is echter niet van plan zich zo gemakkelijk te schikken naar de wil en vaak de grillen van deze heer.

Dat wordt duidelijk bij de vacature die in Meerkerk ontstaat na het vertrek van Ds. Johannes Blom in 1619.

In de classische vergadering van 8 juli heeft Ds. Auricanus de naam genoemd *van een seecker geleert ende godtsalich kerckdienaer, genaemt Henricus Kroll, predicant tot Ochten in de Betuwe* die bereid zou zijn binnen de classis Gorinchem te dienen. De classis stemt toe en hij moet zijn testimonia (getuigschriften) vertonen.²

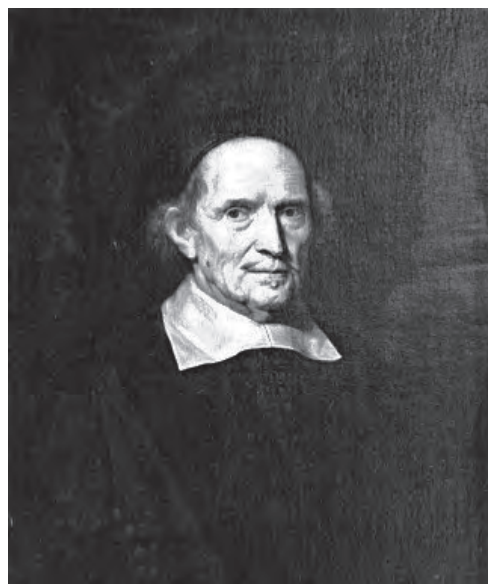
Op 14 oktober blijkt dat de heer van Brederode hem heeft beroepen in Meerkerk, met voorbijgaan van de

recht, zoals de synode dat heeft omschreven. Mocht hij volharden in zijn standpunt, dan moeten zij onder protest het beroep toestaan, met de mededeling dat deze handelwijze nooit meer door de classis zal worden erkend, *van wie ofte oock hoe ende wat tytel daer soude mogen gepretendeert werden*. Dat is duidelijke taal.³

Op dinsdag 12 november komt het beroepingswerk in Meerkerk weer ter sprake onder voorzitterschap van Ds. Gisbertus Voetius van Heusden en als scriba Ds. Johannes Spiljardus van Gorinchem.

De delegatie is bij de heer van Brederode geweest en heeft hem aangesproken op zijn toepassing van het patronaatsrecht en de onwettigheid van de beroeping. Zijn antwoord is *dat hij dit deede, niet als gebruyckende het recht van patronaatschap, maar volgens zijn absoluijt recht als hebbende souverainiteit van die plaatse, niemand boven hem hebbende als God*

ende de sonne etcetera. Ende is daer heel vast bij gebleven.

Ds. Gisbertus Voetius geschilderd door Nicolaes Maes. Catharijneconvent, Utrecht.

Zijn uitspraak van absolute soevereiniteit tekent de verhoudingen tussen kerk en staat in die dagen voortreffelijk. Een paar leden van de classis bieden zich aan om met *Sijne Genade*

1 RGP 108, 454.

2 RGP 108, 432. Ds. Henricus Crollius, geb. Arnhem 1595, pred. Ochten (1617 – 1620), Heicop (1620 – 1633) Nieuwland (1634 – 1650, overleden Gorinchem 1653).

3 RGP 108, 444.

Ds. Johannes Spiljardus.

te gaan spreken. Maar de classis gaat verder. Men stelt een bezwaarschrift op over de toepassing van het patronaatsrecht en stuurt dat naar de Synode van Zuid-Holland die in Leiden wordt gehouden. Tegelijkertijd voegt men daarbij *de onordentlicke proceduren des classis van Gouda aangaande de beroeping ende de dismissie Rutgeri Clock*.⁴

Op 2 december doet Ds. Nothaeus van Nieuwland verslag van zijn bevindingen in Meerkerk, toen hij daar een vacaturedienst vervulde. Hij had de kerkenraad gevraagd hoe de beroeping was gedaan en had tot antwoord gekregen, *dat het waer was, dat sij een beroep hadden gedaen, dan dat sij hetselve niet konden tegenhouden, dewijle sij haer selven tegen haeren heer niet wilden stellen ende derhalven meestendeel uut bedwang geschiet*.

Wat moeten eenvoudige kerkenraadsleden tegen een zo machtig heer beginnen! Zij hadden liever een predikant gehad van *meerder jaeren, eervaerenheit ende gaven*. Hij is op dat moment 25 jaar. Nu wordt ook duidelijk waarom Ds. Crollius is voorgedragen voor het beroep: hij is de zwager van Ds. Vogelsang. De classis draagt hem nu op zijn zwager te overtuigen van het beroep af te zien en te wachten op een wettig beroep.⁵

Maar op 6 januari 1620 blijkt dat Ds. Vogelsang deze missie niet zit zitten. Als de afvaardiging van de classis in Vianen bij hem komt krijgen de broeders van hem tot antwoord *dat hij niet en begeerde in de ongenade van Sijne Genade te staan. Dat de broeders selve mochten gaan na Sijne Genade, ofte na Crollius ende dat sij na veele redenen anders niet van hem en konden krijgen*.⁶

Ds. Henricus Crollius wordt de nieuwe predikant voor Heicop

Het komt toch goed met Ds. Crollius want op 2 maart 1620 wordt hij beroepen naar het vacante Heicop! Het beroep verloopt nu volgens de regels want hij wordt beroepen door de gemeente en door Zijne Genade van Brederode. De broeders willigen het beroep gaarne in en nemen onverwijld de maatregelen om het beroep zo snel mogelijk te effectueren.⁷

Dat blijkt nog niet zo eenvoudig te zijn. De reden is *alsoo secunda martii (2 maart) laetstleden door den ijsganck de broederen van het quartier van Heusden ende Altena niet en hadden connen haere laten vinden op den bestemden tijt*. Opeens wordt duidelijk hoe geïsoleerd de verschillende delen van de classis verspreid liggen. De broeders van Vianen worden hartelijk bedankt voor hun inzet, die tot gevolg heeft gehad dat de heer van Brederode zich heeft geschikt naar het kerkelijke recht.

Zo is de vacature van Ds. Clock vervuld. De nieuw bevestigde predikant krijgt in ieder geval een traktement en emolumenten die in overeenstemming met de landelijke regels zijn vastgesteld. Op 4 mei wordt hij tot lid van de classis aangenomen.⁸

Ds. Clock gaat naar Nieuwerkerk aan den IJssel

Ds. Rutger Clock is dan al bevestigd tot de nieuwe predikant van Nieuwerkerk aan den IJssel. Hij doet daar dienst tot zijn overlijden in 1646. Het jaar daarop wordt hij opgevolgd door zijn zoon *Isaac Clock*, die in Nieuwerkerk is geboren. Deze doet dienst tot hij in 1668 overlijdt.

Nog twee zonen van Ds. Rutger Clock studeren theologie en worden predikant.

De oudste is *Volckerus Clock*, die in 1609 in Heicop is geboren. Hij staat als predikant in Berkenwoude van 1635 tot zijn overlijden in 1652.

De jongste zoon is *Abraham Clock*, geboren in 1623 in Nieuwerkerk. Hij wordt in juli 1648 predikant in Nieuwenhoorn. Hij overlijdt voor 25 juni 1652.⁹

De schoolmeester en voorlezer van Tienhoven blijkt in de acta en de geschiedenis van de kerk zijn sporen nagelaten te hebben.

Wie zijn opvolger is geworden is niet bekend, want de gemeente Tienhoven ontbreekt op de lijst van schoolmeesters, die de uitspraken van De Dordtse Synode in 1618 en 1619 gehouden, ondertekenen, waarmee zij hun rechtzinnigheid bevestigen.

4 RGP 108, 465 – 466.

5 RGP 108, 467.

6 RGP 108, 471.

7 RGP 108, 478.

8 RGP 108, 480 en 484.

9 F.A. van Lieburg, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816, deel I, predikanten*, Dordrecht 1996, 127, s.v. Clock, Abraham, Isaac, Rutgerus, Volckerus.

Een loterij in Ameide anno 1901

Hans van den Heuvel

Een foto van café "De Stoomboot" aan de Lekdijk uit het begin van de Tweede Wereldoorlog. Het gezelschap voor het café bestaat uit Arie Bouter (1871-1943), geflankeerd door zijn dochter Jannie en zoon Cor, met naast hem Wil Roodhorst, met wie hij in 1941 in het huwelijk trad.

Van ons lid Arie Bouter uit Breukelen ontving de vereniging een curieus document: een uit 1901 daterend notitieboekje met als opschrift "Veel geluk voor weinig geld". Het betreft een uitgave van "de Gebroeders G.&A. Bouter, Ameide". De boekjes waren verkrijgbaar voor een bedrag van "50 Centen", doch konden "naar verkiezing van den koper in twee termijnen worden betaald".

Voor dit bedrag kon "de gelukkige winner prijzen trekken, die stipt en eerlijk en met garantie" werden uitgereikt. De prijzen worden in het boekje limitatief opgesomd :

"1 Heerenrijwiel, 1 Damesrijwiel, 1 Naaimachine, 1 Goud Horloge, 1 Zilver Horloge, 1 Nikkel Horloge en 2 Regulateurklokken" ter waarde van respectievelijk 100, 80, 40, 30, 11, 5 en 15 en 13 Gulden. Vervolgens : "5 Linnenkasten, 2 Kinderwagens, 2 Tafels, 2 stellen Stoelen (van elk 6 stuks), 4 Spiegels, 5 Nikkel Theebladen, 5 houten Theebladen, 2 Petroleumtoestellen en 5 Theestoofjes" ter waarde van achtereenvolgens 18, 16, 14, 11 en 10, 17 en 14, 5 (2x), 9 (2x), 10, 7, 5 en 3, 5 (5x), 3 (5x), 2,60 (2x) en 2 (5x) Gulden.

En tenslotte: "nog 25 prijzen, ieder een stel presentendoosjes met blaadjes, waarvan de waarde f 1,40 per stuk bedraagt".

In het boekje is een acht artikelen tellend Reglement opgenomen, waarvan de tekst als volgt luidt :

Artikel 1

De onderneming "Veel geluk voor weinig geld" stelt zich ten doel, door aankoop van dit schrijfboekje, iemand een mooien prijs te laten winnen op het gratis-nummer dat in dit boekje is geplaatst.

Artikel 2

Deze boekjes zijn verkrijgbaar bij alle agenten en ondernemers voor 50 Cent. De koopers of agenten zijn verplicht de prijs van dit boekje betaald te hebben, vóór de trekking op de gratis-nummers begint; bij verzuim verliest de koper of agent het recht op de prijzen, die op de gratis-nummers zullen vallen.

Artikel 3

Iedere houder van een boekje heeft recht op een prijs wanneer op zijn gratis-nummer voor in het boekje vermeld, de prijs valt.

Artikel 4

Alle prijzen worden direct na de trekking franco thuisbezorgd. Fooien mogen in geen geval door agenten of door wien ook worden gevraagd.

Artikel 5

Voor vermiste gratis-nummers wordt geen vergoeding verleend of prijzen uitgereikt; men zorg dus, dat het schrijfboekje waarin het gratis-nummer voorkomt, niet verloren gaat.

Artikel 6

Is eenmaal de trekking afgelopen en al de prijzen uitgereikt, is er geen verhaal meer op de ondernemers als de garantie, die een jaar blijft.

Artikel 7

Door iederen gelukkigen winner moet een bewijs worden afgegeven dat hij zijn cadeau ontvangen heeft.

Artikel 8

Klachten moeten direct worden ingediend bij de ondernemers, die zooveel mogelijk zullen trachten het een ieder naar den zin te maken.

Aldus vastgesteld den
2. September 1901
te Ameide.

De Ondernemers,

G. & A. Bouter

We komen de gebroeders G. en A. Bouter ook tegen in het artikel "Bedrijvigheid in Ameide door de jaren heen" dat elders in dit blad staat.

Gerrit en Arie Bouter werden geboren in Lekkerkerk op respectievelijk 21 mei 1864 en 1 juni 1871. De beide broers overleden in Ameide: de oudste op 10 januari 1953 en de jongste op 13 augustus 1943. Gerrit Bouter had in de Fransestraat een loodgietersbedrijf, dat later werd voortgezet door zijn zoon Teun en Gerco den Oudsten. Ook handelde hij in rijwiel.

Arie Bouter verwierf op 29 april 1896 het koffiehuis "De Stoomboot" aan de Lekdijk in eigendom. Naar alle waarschijnlijkheid werd in het "onderhuis" van "De Stoomboot", dat aan de Peperstraat grenst, zijn hoepmakerij gevestigd. Bij de koop waren ook twee pandjes in de Peperstraat (woonhuizen) inbegrepen. Cor Bouter volgde zijn vader op als uitbater van "De Stoomboot". Hij was tevens postbode. Het pand aan de Lekdijk, met inbegrip van het "onderhuis", staat er

nog altijd, maar heeft geen horecabestemming meer. Ons lid Arie Bouter is een zoon van Cor en dus een kleinzoon van Arie Bouter senior.

Cor Bouter volgde zijn vader op als uitbater van "De Stoomboot". Hij was tevens postbode.

Intichtingen die ieder controleren kan.

Trekt men alle prijzen bij elkaar dan krijgt men bij elkaar het bedrag van f 557.20. Ieder weet dat de agenten 5 cent per boekje hebben voor den verkoop en elk boekje 3 à 4 cent kost, wordt met elkander:

Prijzen . . . f 557.20
Agentschap . . . 70.—
Boekjes . . . " 56.—

Als men dan weet, dat er 1400 boekjes verkocht zullen worden, zal ieder zeggen: „Ik koop een schrijfboekje, want zoo'n mooie loterij heb ik nooit gezien!”

Het restant (f 12.80), heeft men wel noodig voor franco thuisbezorging der prijzen, die op de gratis-nummers zullen vallen.

De Ondernemers,
G. & A. Bouter.

Ieder die voor meer dan f 10.— huishoudelijke artikelen bij ondergeteekende in den winkel koopt, krijgt een schrijfboekje met een gratis-nummer er in cadeau.

G. Bouter,
Loodgieter, **Ameide.**

De originele tekst van de laatste pagina van het Reglement.

Historische plaatjes met een praatje...

In deze uitgave besteden we aandacht aan bedrijven uit Ameide. Mogelijk zelfs een vergeten bedrijf midden in Ameide. Ik kon er weinig documentatie over vinden, ook geen advertentie in vroegere plaatselijke kranten, maar de foto's zeggen veel.

Het gaat om een groot stuk land, omklemd door de Fransestraat, de toenmalige Achterweg, de Molenstraat en een brede sloot achter de kerk, wat nu de Torenstraat is.

Een groente-, vruchten- en bloemkwekerij. Het was een groot bedrijf met vele werklieden en hakkers. In de winter werd er gespit (met de hand omgooien van de grond). In het voorjaar werd de grond opgedeeld in kleinere perceeltjes voor de verschillende gewassen (zie foto achter de kerktoren). Op de foto's vanuit de Molenstraat zien we duidelijk de boonstaken en de vele werklieden en op de voor-

✂ Een groente-, vruchten- en bloemkwekerij. Het was een groot bedrijf met vele werklieden en hakkers.

grond de witte kool, voor de inmaak van zuurkool.

De schitterende oude foto achter de toren en de openbare school toont bloemkwekerij "t Hooghuis". Op de voorgrond twee gemetselde grote broeibakken, elk van tien lange broeiramen. Links achteraan ziet men de deur openstaan van een inloopkas. Aan het tafeltje tussen de

broeibakken zit waarschijnlijk Adrianus van Staveren, de eigenaar van de kwekerij, met zijn twee zoons.

Adrianus van Staveren, geboren te Hazerswoude uit een welgestelde familie, was getrouwd met Lena Piernella Verheij.

Hij had vele werklieden in dienst en was afnemer van boonstaken en rijshout, geleverd door de hoepmakers, en van gevlochten manden, voor verpakking van groente en fruit.

Ook schippers uit Ameide voeren wel bij deze ondernemer, omdat een groot gedeelte van de productie verkocht werd in Rotterdam.

Adrianus van Staveren stond in hoog aanzien, aldus het volgende artikel in de "Schoonhovensche Courant".

Als een bewijs van goede verstandhouding tussen patroon en werklieden is in deze week de heer Van S. uit Ameide door zijn hoepmakers, hakkers, schippers, enz. een prachtige fauteuil aangeboden.

Door ene commissie uit hun midden werd hem het geschenk met een toespraak, die van warme toegenegenheid getuigde, door een der werklieden aangeboden, waarop de jubilaris, zichtbaar verrast en gevoelig voor zodanig bewijs van waardering, daarvoor met een hartelijk woord zijnen welgemeende dank betuigde.

Moge de heer Van S. die zo de toegenegenheid zijner onderhorigen heeft weten te winnen, nog vele jaren voor onze gemeente en zijn werklieden gespaard blijven, voor

wie hij steeds een trouwe steun is en waarvoor hem dan ook alle achting en dank toekomt ("Schoonhovensche Courant", zaterdag 10 februari 1894).

Uit het huwelijk van Adrianus en Lena van Staveren werden vier zonen en twee dochters geboren. De oudste zoon Adrianus Eliza (1884) werd postkantoorhouder in Ameide.

De vierde zoon Cornelis Anthonie (1891) werd gemeentesecretaris. Deze namen zijn bij de oudere Ameidenaren nog wel bekend.

De derde zoon, Lenardus Peter (1888), roepnaam Leenderd, zette de kwekerij van zijn vader voort. Hij opende een winkel op de hoek van de vroegere Pompstraat en de Fransestraat, later de winkel van Anton van Dijk, om daar zijn producten van "t Hooghuis", aangevuld met sinaasappelen te verkopen. Tijdens muziekconcerten op zaterdagavond op de Dam was de winkel geopend en konden "aanbidders van dorpschonen een toefje bloemen kopen voor hun geliefde" (citaat uit het boekje "Nijver Ameide", blz. 35, geschreven door Aart de Wit en Paul Will).

Leenderd was niet gehuwd en is overleden op 17 maart 1937.

Gerrit Roodhorst zette de groente- en fruitwinkel voort. De kwekerij werd gekocht door fruithandelaar Jan van Bruggen. Hij bouwde een nieuw huis in de Molenstraat, nu nummer 8. Thans prijkt nog met grote letters boven de voordeur, "t Hooghuis", vernoemd naar de kwekerij. In de crisisjaren werden de sloten in de Molenstraat en achter de toren gedempt. De kwekerij is verloren gegaan en heeft plaats gemaakt voor bebouwing.

Met vriendelijke groet en tot schrijfs,
Krijn van der Ham